

ներկայացընեն, այլ թե կրկնաօրի այս ձեւը ժառանգութիւն է մնացած նախալեզուէն, եւ ըստ որում շատ պարզ եւ շատ բնական միջոց լինէր, մինչեւ այսօր ալ կենդանի մնացած է մեր մէջ:

Նոյն ապահովութիւնը չկայ սակայն երկրորդին համար. ճշմարիտ է թէ նախալեզուէն արմատները, ինչպէս նաեւ անոր ժառանգները, կրկնութեան ժամանակ ձայնաւորի փոփոխութիւն կը կրեն, բայց մերն ալ ասոնց հետ վերաբերութիւն ունի՝ արդեօք: — Թերեւս:

Երրորդ ձեւը չկայ մեր միւս ցեղակից քոյրերուն մէջ: Ասոր հակառակ Ցուրանեան ըստան լեզուներուն զով ասոր հետքը կը գտնենք. արդի թուրքերէնը մերինին ճիշդ հաւասար զօրութեամբ այսպիսի կրկնաւորներ կարող է կապմէլ. բայց այս կը թուի թէ Հայացմէ փոխառեալ է, քանի որ միայն Ժողովրդական լեզուին մէջ գոյութիւն ունի: Աւելի իսկապէս են կովկասեան լեզուները. այսպէս վրացերէնի, ինչպէս եւ լազերէնի մէջ (Համա. մեր Etude sur la langue laze աշխատութիւնը. Paris 1899. էջ 38, 71, 73 եւն) Ժ տառը իբրեւ աւելորդ կարող է կցուիլ բառերու սկիզբը կամ վերջը. Օր. լազ. žora, žoram, mžora՝ արեգակ. nosei, noseim՝ խելացի. goči, gočim, mgoči՝ մարդ եւն: Հաւանական է ուրեմն որ մեր ձեւին ալ ծագումը կովկասեաններէն ըլլայ:

Զորորդ ձեւին վրայ օրինչ ունիք բռնա, քանի որ բոլոր հնգերկրականները մեզի համաձայն են:

Հինգերորդը զժամատար համաձայն չէ ընդհանուր հնգերկրական լեզուներու ոգւոյն: Արարեւ ծանօթ է լեզուաբաններուն որ հնգերկրականներուն մէջ միշտ վերջինն է որ աւաջինին վրայ կ'ազդէ, մինչ հակառակը յատուկ է Ցուրանեան կուռած լեզուներուն. օրինակ թուրքերէնին. որ կ'ապացուցանէ առաջիններուն մտքի արթնութիւնն եւ վերջիններուն դանդաղութիւնը: Ուստի եւ զժամար է ընդունիլ որ այս կարգի ձեւերն ալ բնիկ հնգերկրական ըլլան. յայտնի է որ յետին հայ ծնունդ են, բայց ի հ, ի, ք յատկերով սկսող բառերին, որոնք իրենց այս առելը կորսնցնցած են պարզապէս ներդաշնակութեան պատճառաւ, հետեւաբար իսպաղէս առաջին ձեւէն են:

Վեցերորդ ձեւին համար վերը չորս ենթադրութիւն ըրած էինք եւ ասոնցմէ երեքը միայն կարելի գտած. այս երեքն ալ ուրիշ

բանի չեն ծառայեր, բայց եթէ քակել հանել մեր վեցերորդ Վոյսած ձեւը, եւ մաս մը (երկրորդ ենթադրութեան հպատակողները) մօտեցընել հինգերորդ ձեւին, իսկ աւելի մեծ մաս մը (երրորդ եւ չորրորդ ենթադրութեանց հետեւողները) տանիլ դնել չորրորդ ձեւին մէջ, ըստ այսմ առաջինները յետին հայկական ծնունդ, իսկ վերջինները բնիկ նախալեզուէն են:

Միակ ինգիր մը կայ որ ամբողջ ձեւերուն համար ալ կը զօրէ. այն է որ միշտ մեր քոյրերն առ հասարակ կատարեալին եւ գերակատարին մէջ պահած են կրկնաւոր եղանակը, ընդհանուրն մեր մէջ ամբողջ բայը կրկնաւոր է (Համա. Սանկրիտի կրկնաւոր ներկական): Բայց սառով մեր այժմեան կրկնաւորներուն ճոխ եւ զանազանապատեալութիւնը գեղեցիկ համաձայնութեան մասած կ'ըլլայ կրկնաւոր կատարեալներու բնաջնից կորստեան հետ. միշտ կորուստը միւսին գոյութեան պատճառաւ է եւ միշտ գոյութիւնը միւսին կորստեան պատճառաւ:

Հ. Յ. ԱՅԺՈՒՄՆ

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ԽԻՐԱՐ ԵՒ ԻՐԻ ԲՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆ

(Ըրբանայն-Բիւն):

Բաւական երկարեցաւ մեր ուսումնասիրութիւնն յատկապէս այն խնդրոյ մասին թէ ինչ գիրք եւ դեր ունեցած էր խիկարայ իմաստութիւնն ընդհանուր գորկանութեան մէջ: Եսովկ եւ Լալման երկու գլխաւոր անուններն էին, որոնց կապը խիկարի հետ մանրամասն քննութեան արժանի էր. յետոյ կը մնար ընդհանրապէս արեւելեան եւ առեւմտեան գրականութեան մէջ խիկարի կատարած դերն եւ ըրած ազդեցութիւնը կշռել: Այս ամէնը նիւթ էին նախընթաց բաժնիներու մեր ուսումնասիրութեան, զոր եթէ չենք ուզեր կիսակատար թողուլ՝ լրացնելու ենք նոյն կարգի, բայց ծանրակշռութեան տեսակետով ամենակարեւոր մէկ խնդրով: Այս խնդիրը կը կայանայ յայնմ որ արիւնջք եւ ինչ կապ կայ ու կրնայ ըլլալ Աբրիկար պատմութեան նախնականին եւ առանձիններուն մէկ կողմանէ, եւ չին եւ Նոր Կտակարանի այլեւայլ տեղերուն մէջ՝ միւս կողմանէ:

Թիրիմացութեան տեղի չտալու համար կրկնեք Տոս քարձեալ, ինչ որ Ցովրէիցոյ դրոյ վրայ խօսած ժամանակն ըսիք, թէ նախ երբ խօսեց կ'ըլլայ Աբրիկարու եւ Ս. Գրոյ պլլեւայլ տեղերու համեմատութեանց մասին, բնականապէս չեն հասկնալիք խիկարայ արդի օրէնականներն եւ ոչ ընդհանրապէս «խիկարայ» զոյոյք, այլ անոր նշխարական իզդեպագիրն՝ Աբրիկարու պատմութեան: Այս նախ-